

ALINA SZCZUREK-BORUTA

UNIWERSYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH

WYDZIAŁ ETNOLOGII I NAUK O EDUKACJI W CIESZYNIE

NAUCZYCIELE I KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI MIĘDZYKULTUROWEJ UCZNIÓW*

Kształtowanie kompetencji międzykulturowej uczniów powoli toruje sobie należne miejsce w edukacji, zwłaszcza w obszarze edukacji międzykulturowej. Na specyfikę komunikacji w ramach kontaktu międzykulturowego zwracano od dawna uwagę w biznesie [Bolten 2005]. W nauczaniu języków obcych akcentuje się ostatnio potrzebę rozwijania interkulturowej kompetencji komunikacyjnej (IKK), [zob. Komorowska 1999; Białek 2009].

Polska szkoła dopiero uświadamia sobie takie powinności, podczas gdy na przykład w Niemczech od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku realizuje się nauczanie interkulturowe, a w Turyngii w roku szkolnym 2000/2001 włączono naukę interkulturową do kursu etyki [Bolten 2006: 163].

Celem podjętych rozważań jest wskazanie zarówno na rosnące znaczenie interkulturowych aspektów edukacji w zjednoczonej, przeżywającej kryzys wielokulturowości¹, Europie, jak i zaprezentowanie – w odwołaniu do nauczania dwujęzycznego – teoretycznych i praktycznych rozwiązań dla edukacji międzykulturowej, dostarczenie inspiracji dla praktyki pedagogicznej.

Podstawą teoretyczną prowadzonych rozważań są: model interkulturowej kompetencji komunikacyjnej Michaela Byrama oraz cykliczny model kształcenia międzykulturowego Patricka R. Morana. W kontekście nauczania dwujęzycznego ukazę działania nauczycieli w zakresie kształtowania kompetencji międzykulturowej uczniów.

Nauczanie dwujęzyczne, jako jedna z najbardziej innowacyjnych form nauczania języka obcego, jest wyrazem praktycznej realizacji podejścia międzykulturowego w edukacji. W Polsce po raz pierwszy zostało wprowadzone w 1991 roku. Obecnie prowadzone jest na wszystkich etapach nauczania. Naj-

* Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

¹ Wielokulturowość postrzegana jest z jednej strony, jako szansa dla współczesnych społeczeństw, z drugiej zaś niepokoi, bo stwarza wizję rozpadu jedności kulturowej, uważanej za pożądaną drogę funkcjonowania państwa [por. Fukuyama 2007: 19-20; Mamzer 2008; Szczurek-Boruta 2009; Golka 2010].

więcej jest szkół z oddziałami klas dwujęzycznych, gdzie drugim językiem nauczania jest język angielski, niemiecki, francuski, hiszpański, włoski i rosyjski. Funkcjonują one głównie w liceach oraz gimnazjach, a sporadycznie w szkołach podstawowych [Nauczanie... 2012].

Komunikowanie i kompetencja międzykulturowa

Problem komunikacji międzykulturowej nabiera obecnie szczególnego znaczenia zarówno z punktu widzenia jednostki i jej osobistego dobra, jak i z punktu widzenia interesów społeczeństwa, funkcjonowania jego instytucji, realizacji jego zadań. Komunikacja międzykulturowa nie przebiega w próżni, lecz jest odzwierciedleniem procesów zachodzących w życiu rodziny, szkoły, określonej grupy etnicznej, społeczności lokalnej. W obliczu kryzysu wielokulturowości kształtowanie aktywnych, pozytywnych postaw wobec odmienności jest istotnym zadaniem edukacji. Współczesna szkoła odtwarzając porządek społeczny musi uwzględniać w większym stopniu niż dotychczas dynamizm współczesnego świata oraz potrzebę kompetencji do komunikacji międzykulturowej.

Problematyką komunikacji międzykulturowej poprzez pryzmat jej osobowościowych, społecznych, kulturowych wyznaczników zajęłam się już w 2001 roku [Szczurek-Boruta 2001: 125-134]. Wskazałam wówczas na edukację międzykulturową jako strategię służącą nabywaniu kompetencji do komunikacji międzykulturowej. Powracam teraz do tych spraw, gdyż komunikacja między ludźmi jest kluczem do rozwiązywania współczesnych problemów społecznych, edukacyjnych i innych. Zrozumienie innych ludzi nie jest łatwe. Należy bowiem spojrzeć krytycznie na to, jak sami postrzegamy i interpretujemy świat, umieć spojrzeć na świat oczyma innych ludzi. Umiejętność tą zawdzięczamy zdolności do empatii, którą możemy rozwinąć poprzez uczenie się skutecznej komunikacji z Innymi.

Komunikację międzykulturową określa jako „akt rozumienia i bycia rozumianym przez audytorium o innej kulturze”². Jest ona traktowana jako pewne zjawisko ze sfery porozumiewania się ludzi różnych kultur i analizowana pod kątem biorących w niej udział partnerów oraz kontekstu, w jakim ma miejsce.

W opracowaniu tym odwołam się do powszechnie uznanego modelu interkulturowej kompetencji komunikacyjnej opracowanego w 1994 roku przez

² Podają za: [Mikułowski Pomorski 1999: 11].

Michaela Byrama. Zawiera on cztery elementy: kompetencję językową, socjolingwistyczną, dyskursu i interkulturową³.

W późniejszych pracach M. Byram precyzuje pojęcie kompetencji międzykulturowej obejmującej następujące obszary:

- wiedza (*knowledge*), którą stanowią informacje na temat świata, ułatwiające adaptację do zmieniających się warunków, to również wiedza odnosząca się do wytworów kultury i praktyk w kontekście własnym i rozmówcy;
- świadomość (*awareness*) istnienia różnic i podobieństw między kulturami oraz procesów, którym ulegają interakcje społeczne;
- umiejętności (*skills*): obserwacji rzeczywistości, komunikacji, interpretacji i ustalania wzajemnych powiązań, analizowania kultur w kontekście historycznym, geograficznym i społecznym;
- postawy (*attitudes*) implikujące gotowość komunikacyjną, m.in. dociekliwość, otwartość, gotowość do wyzbycia się uprzedzeń, tolerancyjność [Byram 1997: 53-65].

Kompetencja międzykulturowa w dużej mierze oparta jest na niemierzalnych komponentach, takich jak postawy i opinie [Komorowska 2006: 70-71]. Znaczenia tej kompetencji nie sposób przecenić. Jak stwierdza Hanna Komorowska, „budzi i rozwija świadomość różnic i podobieństw między własną, a innymi kulturami; refleksję nad nowymi zjawiskami kulturowymi, z uwzględnieniem tradycji oraz sposobów postępowania przedstawicieli innych kultur; empatię oraz rozumienie innych punktów widzenia; praktyczne wykorzystanie wiedzy w celu świadomej analizy własnej kultury, zwyczajów, tradycji i sposobów myślenia; szacunek i tolerancję wobec przedstawicieli innych społeczeństw; umiejętność rozwiązywania konfliktów” [Komorowska 1999: 20].

Zainteresowanie kompetencją międzykulturową wynika z faktu, że warunkuje szacunek wobec inności oraz świadomość własnej tożsamości, stwarza możliwość lepszego i skuteczniejszego współdziałania, opartego na dialogu, którego niezbędnym elementem staje się znajomość kultury własnej i obcej. To, w konsekwencji, prowadzi do konieczności kształtowania w procesie edukacji wrażliwości oraz świadomości językowej, odgrywającej istotną rolę w procesie kształtowania tożsamości kulturowej.

³ Podaję za: [Liddicoat 2003: 9].

Kształcenie międzykulturowe i nabywanie kompetencji międzykulturowej

Kształcenie międzykulturowe traktowane jest jako proces kształtujący osobowość uczących się, a więc „proces, w trakcie którego dochodzi do zmian w zakresie wiedzy, postaw oraz emocji” [Białek 2009: 121]. Odwołuję się do modelu cyklicznego, zakładającego, iż nauczanie i uczenie się jest procesem ciągłego zdobywania i rozwijania wiedzy, umiejętności, postaw oraz świadomości. W tym sensie, nabywanie kompetencji międzykulturowej będzie ujmowane jako proces stałego wzrastania osobowościowego oraz świadomościowego, które wymaga zaangażowania emocjonalnego oraz silnej motywacji.

Przykładem cyklicznego modelu kształcenia międzykulturowego jest model kulturowego doświadczenia (*The Cultural Experience*) Patricka R. Morana [2001], który zakłada, iż nabywanie kompetencji międzykulturowej polega na kulturowym doświadczeniu, które odbywa się na czterech poziomach: *Knowing About; Knowing How; Knowing Why; Knowing Oneself* [ibidem: 15-19].

Kształcenie międzykulturowe jest wieloetapowym procesem [Białek 2009: 116-155], obejmującym nie tylko wiedzę o obcej kulturze, ale przede wszystkim umiejętność odpowiedniego jej zastosowania w danej sytuacji, postawę otwartości wobec ludzi reprezentujących odmienny krąg kulturowy oraz wysoki poziom motywacji uczących się, niezbędny do konfrontacji z odmiennością oraz warunkujący rozwój uczenia się międzykulturowego⁴. W tym sensie, punkt wyjścia zarówno kształcenia międzykulturowego, jak i nauki języka obcego, stanowi otwartość i chęć zrozumienia różnorodności kulturowej i językowej. Takie podejście prezentowane i przyjmowane jest na gruncie rozwijanej od ponad dwudziestu lat edukacji międzykulturowej⁵.

Ponadto, kształcenie międzykulturowe na gruncie nauczania dwujęzycznego, jest procesem nakierowanym na aktywne zdobywanie wiedzy i działanie oraz silnie zindywidualizowanym, gdyż jego punkt wyjścia stanowi osoba uczącego się. W rezultacie, uczniowie nabywają umiejętność komunikowania się z przedstawicielami odmiennych kręgów kulturowych, zdobywają wiedzę

⁴ Szerzej na temat uczenia się międzykulturowego wypowiadam się w opracowaniu: [*Uczenie się...* w druku].

⁵ Edukację międzykulturową można rozpatrywać w kategoriach praktyki w warunkach spotkania (dialogu) kultur, lecz także - w określonych okolicznościach środowiska, w którym jest realizowana - w kategoriach praktyki edukacyjnej w warunkach konfliktu kultur. Paradoksalnie, więc edukacja międzykulturowa może być pojmowana jako przygotowująca do stawienia czoła istniejącym w przestrzeni społecznej konfliktom, antynomiom, ambiwalencji [por. Lewowicki 2000: 27-33].

o kulturze własnej oraz docelowej oraz jej wpływie na język, tożsamość i sposób postępowania jednostki.

Rozwój kompetencji międzykulturowej jest wynikiem poznawania kultury, które może odbywać się w sposób bezpośredni - poprzez stykanie się z odmiennym sposobem bycia i myślenia w trakcie spotkań z ludźmi pochodzącymi z odmiennego kręgu kulturowego, bądź w sposób pośredni - dzięki materiałom dydaktycznym wykorzystywanym na zajęciach. W drugim przypadku niezwykle istotną rolę odgrywa nauczyciel, który spełnia rolę pośrednika między kulturami⁶.

Kompetencja międzykulturowa uczniów klas I-III na tle badań

Nadrzędną rolę w kształtowaniu kompetencji międzykulturowej uczniów odgrywa zdobywanie pewnego zakresu wiedzy na temat kultury i realiów współczesnego świata. Jest to niezwykle ważne już w klasach początkowych, ponieważ dzieci w młodszym wieku szkolnym wykazują naturalną ciekawość poznawczą i chęć zdobywania wiedzy [Brzeziński 1987]. W kontekście nauki języka angielskiego, szczególnie istotne jest zapewnienie im wiedzy na temat kultury krajów anglojęzycznych.

Rozważania podjęte w tym opracowaniu koncentrują się wokół nauczania dwujęzycznego⁷, umożliwiającego uczenie się danego przedmiotu za pośrednictwem języka obcego, a przede wszystkim sprzyjającego większemu kontaktowi z językiem i kulturą docelową. Cenne wydają się być w kształtowaniu kompetencji międzykulturowej doświadczenia Dwujęzycznej Szkoły im. Władysława Kopalińskiego w Bielsku-Białej. Jest to jedyna szkoła na obszarze trzech pogranicznych powiatów bielskiego, cieszyńskiego oraz żywieckiego w województwie śląskim, oferująca dwujęzyczne kształcenie zintegrowane w klasach I-III, prowadzone przez anglojęzyczną kadrę nauczycielską.

Logo szkoły przedstawia greckiego boga słońca – Heliosa. Słońce jest symbolem nieskończoności, mocy życiowej, oświecenia, mądrości, inteligencji, wolnej woli, szczęścia, sukcesu i nadziei. Z atrybutów tych powinni czerpać wszyscy młodzi ludzie w codziennym życiu. Motto: „Vive Moribus Praeteritis Loquere Verbis Praesentibus” – „Żyj według starych obyczajów, mów językiem świata współczesnego”, opisane wokół wizerunku Heliosa w logo szkoły, odnosi

⁶ Szerzej na ten temat: [Białek, Gackowska, Goicoechea, Sanz 2006: 25-49].

⁷ Nauczanie dwujęzyczne jest zintegrowanym kształceniem przedmiotowo-językowym (CLIL – *Content and Language Integrated Learning*), rekomendowanym przez Komisję Europejską i Radę Europy.

się do jednego z głównych jej celów edukacyjnych – kultywowania tradycji i otwartości na świat⁸. „W szkole realizowane jest - w wymiarze pięciu godzin tygodniowo już od klasy I szkoły podstawowej - kształcenie dwujęzyczne, polsko-angielskie. Sprzyja ono rozwijaniu umiejętności językowych i pewności w ich wykorzystywaniu, oraz kształtowaniu podstaw kompetencji międzykulturowej. Zajęcia prowadzą nauczyciele dwujęzyczni, posiadający wykształcenie kierunkowe i biegle posługujący się językiem angielskim. Ponadto w szkole realizowany jest rozszerzony program nauczania języka angielskiego obejmujący praktyczną naukę języka, prowadzoną przez native speaker. Na kompetencje językowe uczniów wpływają również korzystnie liczne wymiany międzynarodowe ze szkołami partnerskimi m.in. w Holandii, Hiszpanii, Niemczech czy Wielkiej Brytanii”⁹.

Wśród celów nauczania dwujęzycznego, obok doskonalenia umiejętności językowych, rozbudzenia zainteresowania dorobkiem kulturowym i cywilizacyjnym anglojęzycznego obszaru językowego w kontekście dorobku kraju ojczystego, znajduje się także rozwijanie postaw ciekawości, tolerancji i otwartości wobec innych kultur¹⁰.

Przywołam w tym miejscu wyniki badań przeprowadzonych w roku szkolnym 2010/2011 wśród 100 uczniów klas I-III (w tym 35 uczniów klas I, 45 klas II i 20 klas III) Dwujęzycznej Szkoły Podstawowej im. W. Kopalińskiego oraz wszystkich nauczycieli uczących w tych klasach¹¹. Celem podjętych badań było poznanie i określenie poziomu kompetencji międzykulturowej uczniów, opinii nauczycieli na temat roli nauczania dwujęzycznego w kształtowaniu tej kompetencji. Zastosowano sondaż diagnostyczny. Stwierdzenia zawarte w kwestionariuszu ankiety dla uczniów dostosowane były do poziomu ich wiedzy i umiejętności dotyczyły trzech aspektów kompetencji międzykulturowej¹²: wiedzy na temat kultury krajów anglojęzycznych, stosunku emocjonalnego do języka angielskiego i reprezentantów innych kultur oraz gotowości do zachowań charakteryzujących się otwartością i zrozumieniem dla odmienności, tolerancyjnością, akceptowaniem i respektowaniem różnic kulturowych, wyzbywaniem

⁸ http://www.kopaliniski.edu.pl/site/index.php?option=com_content&task=view&id=642&Itemid=149 [30.08.2012].

⁹ http://www.kopaliniski.edu.pl/site/index.php?option=com_content&task=view&id=642&Itemid=149 [30.08.2012].

¹⁰ http://www.kopaliniski.edu.pl/site/index.php?option=com_content&task=view&id=642&Itemid=149 [30.08.2012].

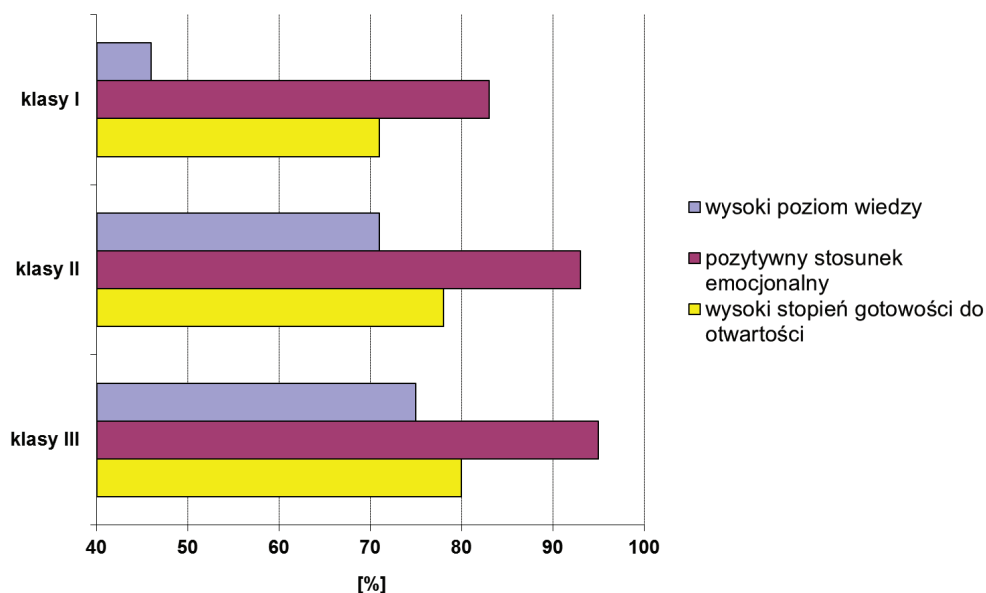
¹¹ Badania przeprowadziła w ramach pracy magisterskiej przygotowywanej i napisanej pod moim kierunkiem naukowym Ewa Prochot, nauczycielka Dwujęzycznej Szkoły Podstawowej im. Władysława Kopalińskiego w Bielsku-Białej [Prochot 2011].

¹² W badaniach z uwagi na wiek dzieci dokonano operacjonalizacji i odwołano się do trzech składników postaw: wiedzy; stosunku emocjonalnego, gotowości do zachowań [Aronson, Wison, Akert 2007: 313].

się uprzedzeń i stereotypów oraz poczuciem własnej wartości i tożsamości. Zadaniami ankietowanych było przyznanie punktów w skali od 0 do 3 poszczególnym stwierdzeniom zawartym w ankiecie, co pozwoliło ustalić poziom danego aspektu kompetencji międzykulturowej.

Rysunek 1.

Kompetencja międzykulturowa uczniów klas I-III

Źródło: opracowanie własne.

Badani uczniowie klas I-III mają wysoki poziom wiedzy na temat kultury krajów anglojęzycznych. Bardzo ważne jest, iż ich wiedza poszerza się w kolejnych latach nauki (rysunek 1). Odpowiedni zasób i poziom wiedzy odgrywa istotną rolę w rozwijaniu pozostałych aspektów kompetencji międzykulturowej.

Uczniowie wskazują pozytywny stosunek emocjonalny do nauki języka angielskiego i reprezentantów innych kultur. Dostrzec można wzrost pozytywnego nastawienia w kolejnych latach nauki, co korzystnie oddziałuje na motywację i warunkuje gotowość uczniów do zachowań, wpływających na przebieg procesów komunikacyjnych, warunkuje wzajemne porozumiewanie się, usuwanie barier komunikacyjnych oraz radzenie sobie w sytuacjach konfliktowych.

Rozwijanie kompetencji międzykulturowej jest związane z kształtowaniem gotowości do zachowań, charakteryzujących się otwartością i zrozumieniem dla odmienności, tolerancją, akceptowaniem i respektowaniem różnic

kulturowych, wyzbywaniem się uprzedzeń i stereotypów oraz poczuciem własnej wartości i tożsamości. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują wysoki poziom gotowości uczniów do kontaktów z reprezentantami innych kultur.

Uogólniając, kompetencja międzykulturowa dzieci w młodszym wieku szkolnym kształtowana jest na wysokim poziomie, zarówno w zakresie wiedzy na temat kultury krajów anglojęzycznych, stosunku emocjonalnego, jak i gotowości do otwartości na innych [zob. Prochot 2011: 67-82]. Nauczanie dwujęzyczne pełni zatem istotną rolę w kształtowaniu kompetencji międzykulturowej, warunkuje porozumienie, wzajemne zrozumienie, zdobywanie wiedzy na temat różnic kulturowych, a przede wszystkim ujawnianie zachowań szacunku oraz otwartości względem reprezentantów innych kultur.

Działania i doświadczenia nauczycieli w zakresie kształtowania kompetencji międzykulturowej uczniów

Kształtowanie kompetencji międzykulturowej uczniów jest zadaniem nauczycieli i odbywa się przy ich udziale. Warto zatem poznać ich podejście do tych kwestii oraz świadomość działań w tym zakresie¹³.

Większość (90%) badanych nauczycieli deklaruje, że w toku nauczania dwujęzycznego pogłębia wiedzę uczniów dotyczącą kultury krajów anglojęzycznych. Nauczyciele realizują zagadnienia związane z historią, polityką i gospodarką krajów anglojęzycznych. Zapoznają uczniów także ze zwyczajami życia codziennego mieszkańców tych krajów oraz autorytetami cenionymi w kulturach krajów anglojęzycznych.

Nauczyciele kształtują u uczniów empatię, odporność emocjonalną, poczucie własnej wartości oraz wrażliwość. 80% badanych (po 40 % bardzo często i często) podejmuje działania przyczyniające się do kształtowania pozytywnego stosunku emocjonalnego uczniów do reprezentantów innych kultur, natomiast 20% - sporadycznie.

Działania nauczycieli w zakresie kształcenia gotowości uczniów do otwartości na reprezentantów innych kultur obejmują: analizowanie z uczniami zachowań charakterystycznych dla przedstawicieli kultury krajów anglojęzycznych i porównywanie ich z zachowaniami Polaków; analizowanie podobieństw i różnic między językiem polskim a angielskim w różnych sytuacjach

¹³ Badania objęły wszystkich 10 nauczycieli pracujących w klasach I-III Dwujęzycznej Szkoły Podstawowej im. W. Kopalińskiego w Bielsku-Białej. W badaniach zastosowano kwestionariusz ankiety oraz pogłębione wywiady.

zyciowych oraz rozwijanie gotowości do ich zaakceptowania i poszanowania; kształtowanie u uczniów gotowości do nawiązywania kontaktów; kształtowanie gotowości do rozumienia różnych punktów widzenia. 50% nauczycieli deklaruje, że bardzo często podczas nauczania dwujęzycznego podejmuje tego typu działania, 40% - czyni to często, natomiast 10% - sporadycznie [Prochot 2011: 83-100].

Przywołane wyniki badań nauczycieli pracujących w specyficznej, dwujęzycznej szkole wydają się stanowić przypadek szczególnie na tle wyników badań na przykład Anny Szczepaniak-Kozak¹⁴, w których „43 na 50 nauczycieli objętych badaniem nie widzi możliwości nauczania tej kompetencji. Badani wskazywali na: brak własnej kompetencji w zakresie komunikowania się w sytuacji kontaktu interkulturowego; obawy o to, że zostaną oskarżeni o promowanie odmiennych niż polska ideologii lub kultury, brak czasu na pracę nad kompetencjami innymi niż czysto językowe, obowiązujące wytyczne programowe, standardy egzaminacyjnej lub presję rodziców, którzy domagają się” [Szczepaniak-Kozak 2010: 126 i n.]. Jak stwierdziła wówczas A. Szczepaniak-Kozak „mamy do czynienia z sytuacją, w której z jednej strony kształcenie interkulturowej kompetencji komunikacyjnej wydaje się niepodważalnie istotne, a z drugiej strony z wielorakich przyczyn się go nie prowadzi. (...) brak nauczania interkulturowej kompetencji komunikacyjnej IKK na zajęciach języka obcego ma nie tylko podłoże programowo-administracyjne. Nauczyciele uważają, że nie mogą rozwijać tej kompetencji u swoich uczniów, bo po prostu nie rozumieją jej istoty” [ibidem: 128].

Nauczyciele Dwujęzycznej Szkoły Podstawowej im. W. Kopalińskiego w Bielsku-Białej zdają sobie sprawę z tego, że kształtowanie kompetencji międzykulturowych nie zmusza ich do dodania nowego elementu do programu nauczania, a raczej przeorientowania sposobu nauczania, zwrócenia większej uwagi uczniów na chociażby obowiązujące normy zachowań czy style myślenia charakterystyczne dla przedstawicieli innej kultury. Kompetencja międzykulturowa obejmuje bowiem elementy, które od dawna należą do kanonu nauczania języka obcego.

Nabywanie kompetencji międzykulturowej polega na kulturowym doświadczeniu, które odbywa się na czterech poziomach. Odwołując się do cyklicznego modelu kształcenia międzykulturowego, modelu kulturowego doświadczenia (*The Cultural Experience*) Patricka R. Morana [2001] zilustruję przebieg

¹⁴ Badania przeprowadzono w 2008 roku wśród 50 nauczycieli uczących w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Dotyczyły podejścia do nauczania interkulturowej kompetencji komunikacyjnej IKK, sposobów wprowadzania przez nich elementów tej kompetencji oraz powodów, dla których nie pracują nad tą kompetencją w trakcie zajęć.

tego procesu wypowiedziami nauczycieli wskazującymi na ich doświadczenia i działania w zakresie kształtowania kompetencji międzykulturowej:

- **Knowing About** – gromadzenie informacji oraz wiedzy odnośnie języka i kultury docelowej.
- „Czytam uczniom teksty o codziennym życiu i zwyczajach, podaję przykłady różnic pomiędzy polską i angielską kulturą, opowiadam o własnych przeżyciach i historiach z tym związanych, prezentuję anglojęzyczne filmy”.
- **Knowing How** – nabywanie umiejętności właściwego zachowania się językowego i pozajęzykowego w konkretnej sytuacji.
- „Stwarzam sytuacje, w których uczniowie starają się stawić czoła różnym trudnościom, wcielić się w role innych osób”.
- **Knowing Why** – odkrywanie i rozumienie systemu wartości, sposobów postępowania i postrzegania specyficznych dla danej kultury.
- „Rozmawiamy, analizujemy i porównujemy tradycje i zwyczaje danej grupy językowej”.
- „Wskazujemy na różnice między językiem polskim a angielskim, poszukujemy podobieństw, zastanawiamy się jak owe podobieństwa i różnice wpływają na odbiór komunikatu językowego”.
- **Knowing Oneself** – refleksja nad systemem wartości własnej kultury, który determinuje ludzkie zachowanie oraz zdobywanie wiedzy o własnym „Ja”.
- „Podkreślam na zajęciach, że każdy pomysł jest dobry, że każdy ma prawo do własnego zdania i otwartego wyrażania swoich poglądów”.
- „Zwracam uwagę na fakt, iż każdy z nas jest ważny, wyjątkowy i niepowtarzalny”.
- „Zwracam uwagę uczniów na potrzebę szacunku, tolerancji i zrozumienia wobec innych i siebie. Podkreślam zawsze, że nie można krytykować ani oceniać wypowiedzi innych osób”.

Badani nauczyciele deklarują, że stwarzają sytuacje komunikacyjne, umożliwiające wymianę myśli oraz poglądów. Aktywizują działania uczniów, wyzwalają zaangażowanie emocjonalne, pozwalają na doświadczenie odmienności kulturowej w kontekście nauczania dwujęzycznego.

Kluczową rolę w rozwijaniu pozytywnego stosunku emocjonalnego uczniów do reprezentantów innej kultury odgrywają metody wyzwalające zaangażowanie emocjonalne, motywujące dzieci do aktywności. Bardzo istotne jest również – jak podkreślają badani nauczyciele - wchodzenie w role innych osób, co sprzyja nauce osiągnięcia kompromisu i zrozumienia na drodze negocjacji i dialogu.

Nauczyciele wskazują na stosowanie na zajęciach: metody projektów, dramy, bajkoterapii, zajęć relaksacyjnych, które pomagają nabyć odporność emocjonalną na frustrację i niepowodzenia związane z życiem.

Na uwagę zasługują działania sprzyjające kształtowaniu otwartości, stanowiącej podstawę gotowości do nawiązywania i prowadzenia dialogu, ciekawości, dostrzegania podobieństw i różnic między własną a innymi kulturami oraz gotowości do rozumienia odmienności.

Nauczyciele nauczania dwujęzycznego są świadomi korzyści, jakie płyną z kształtowania kompetencji międzykulturowej. A ma ona znaczący wpływ na przebieg procesów komunikacyjnych, umożliwia porozumienie, wzajemne zrozumienie oraz rozwijanie bogactwa kulturowego.

W kontekście kształtowania kompetencji międzykulturowej uczniów istotny jest ich świadomy i aktywny udział w procesie uczenia się. W tym znaczeniu, zachęca się uczniów do samooceny swojej pracy, postępów oraz osiągnięć, stosując portfolio językowe, biografię językową, paszport językowy¹⁵. Możemy zatem stwierdzić, iż niezwykle istotnym aspektem nauczania dwujęzycznego jest nawiązywanie do zagadnień społeczno-kulturowych na każdych zajęciach, a więc kształtowanie kompetencji międzykulturowej we wszystkich jej wymiarach, czyli wiedzy, stosunku emocjonalnego oraz zachowań.

Konkluzje

Rozumienie i umiejętność refleksji nad własną i obcą kulturą, to warunki umożliwiające efektywną komunikację oraz kształtowanie i rozwijanie kompetencji międzykulturowej. Proces kształcenia międzykulturowego w kontekście edukacji językowej warunkuje zdobywanie i przetwarzanie wiedzy, a przede wszystkim rozwijanie własnej osobowości oraz refleksyjności. Świadoma refleksja stanowi jeden z fundamentów edukacji międzykulturowej, ponieważ sprzyja głębokiej introspekcji i zrozumieniu ludzkiego postępowania.

¹⁵ Zgodnie z zaleceniami Rady Europy, portfolio językowe, które stanowi bieżący zapis procesu nauki oraz rozwoju językowych umiejętności, Dossier (służy do przechowywania dziecięcych prac, wykonywanych w trakcie całego okresu nauki), biografia językowa (stanowi zapis wszelkiego rodzaju sposobności spotkania z językiem i kulturą mieszkańców krajów anglojęzycznych, między innymi zawiera następujące zagadnienia: *Moja rodzina i przyjaciele znający język angielski; Angielskie słowa, które znam; Angielskie piosenki i gry, które znam; Kraje, w których mówi się po angielsku; Filmy anglojęzyczne, które znam; Angielskie święta, które znam*) oraz paszport językowy (jest zestawieniem zdobytych wiadomości oraz umiejętności językowych ucznia). Zob. szerzej na ten temat: [Read, Soberon 2009: 208-211].

Przedstawiona krótka charakterystyka doświadczeń w zakresie nauczania dwujęzycznego pozwala na sformułowanie wniosku, iż trening międzykulturowy od najmłodszych lat jest niezbędny w nabywaniu i rozwijaniu kompetencji międzykulturowej u uczniów. Poczucie wspólnoty, umiejętność swobodnego porozumiewania się z przedstawicielami innych kultur pozwala na wychowanie w duchu tolerancji i otwartości na Innych oraz wzajemnego zrozumienia i porozumienia, co również umożliwia wyzbywanie się uprzedzeń i stereotypów.

Język odgrywa istotną rolę w procesie kształtowania tożsamości kulturowej każdego człowieka. Zgodnie z koncepcją Jerzego Nikitorowicza [2009: 416-430] jest organizatorem doświadczenia danej zbiorowości, dzięki kreowaniu rzeczywistości społecznej, czyli jawi się jako wartość podstawowa. Jest aktywnym czynnikiem i narzędziem komunikacji, pozwalającym na przeżywanie i wyrażanie całej gamy stanów emocjonalnych. Edward Sapir zwraca uwagę na szczególną rolę języka, jako „symbolicznego przewodnika po kulturze (język jako przewodnik po rzeczywistości społecznej, jako narzędzie komunikacji, jako system symboli poprzedzających inne typy symboli komunikacyjnych), warunkującego zachowania, myślenie i wyrażanie emocji, dzięki tworzeniu struktur w umysłach użytkowników” [Sapir 1978: 89]. W tym sensie, nauczanie dwujęzyczne, czy też w ogóle nauczanie języków obcych umożliwia rozumienie nie tylko przedstawicieli innych kręgów kulturowych, ale także uwarunkowań własnej tożsamości. Może być traktowane jako narzędzie edukacji międzykulturowej, implikujące świadomość istnienia innych kultur, ich uznanie oraz współdziałanie.

Refleksja nad kompetencją międzykulturową prowadzi jednej strony do zaważenia, że może być ona rozumiana jako niezbędny czynnik, pozwalający na spotkanie z innymi kulturami, które jest pozbawione uprzedzeń i stereotypów, umożliwiające tym samym wzajemne zrozumienie i porozumienie. Z drugiej strony jej rozwój jest rezultatem poznawania kultury.

Warunkiem otwarcia na doświadczenie, przełamywania nieprzekraczalnych inaczej barier myślowych (porównaj logika eposu) była dla Bachtina promocja aktywnej wielojęzyczności, ściślej: „otwierania narracji na pograniczu języków” [Witkowski 1990: 54]. W Dwujęzycznej Szkole Podstawowej im. W. Kopalińskiego toczy się naturalny eksperyment pedagogiczny dotyczący przemian postaw i zachowań w stosunku do innych, komunikacji międzykulturowej. Jest to swoiste laboratorium procesów międzykulturowych. Szkoła ta adekwatnie reaguje na aktualne potrzeby. Celem jej działań jest nabycie przez uczniów kompetencji umożliwiających lub ułatwiających poruszanie się w obszarze odmiennym kulturowo, od tego, który uważany jest za macierzysty.

Bibliografia

- Aronson E., Wison T.D., Akert R. (2007), *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań
- Białek M., Gackowska A., Goicoechea N., Sanz E. (2006), *Rozwijanie międzykulturowej kompetencji komunikacyjnej w procesie glottodydaktycznym*, [w:] M. Białek, A. Gackowska, R. Lewicki (red.), *Kompetencja międzykulturowa w kształceniu nauczycieli języków obcych na potrzeby edukacji wczesnoszkolnej*, Wrocław
- Białek M. (2009), *Kształcenie międzykulturowe w edukacji językowej*, Wrocław
- Bolten J. (2006), *Interkulturowa kompetencja*, Poznań
- Bolten J. (2005), *Kompetencja interkulturowa a kształcenie kompleksowe. Teoria i praktyka przekazu kompetencji interkulturowej w biznesie*, [w:] M. Mackiewicz (red.), *Dydaktyka języków obcych a kompetencja kulturowa i komunikacja interkulturowa*, Poznań
- Brzeziński J. (1987), *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa
- Byram M. (1997), *Cultural studies and foreign language teaching*, [w:] S. Bassnett (red.), *Studying British Cultures. An Introduction*, London
- Fukuyama F. (2007), *Kłęska wielokulturowości*, przekł. S. Kowalski, „Gazeta Wyborcza” 3-4 lutego
- Gackowska, R. Lewicki (red.), (2006), *Kompetencja międzykulturowa w kształceniu nauczycieli języków obcych na potrzeby edukacji wczesnoszkolnej*, Wrocław
- Golka M. (2010), *Imiona wielokulturowości*, Warszawa
- Komorowska H. (2006), *Intercultural competence in ELT syllabus and materials design*, „Scripta Neophilologica Posnaniensia” t. VIII
- Komorowska H. (1999), *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa
- Lewowicki T. (2000), *W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej*, [w:] T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, Katowice
- Liddicoat A. (2003), *Static and dynamic views of culture and intercultural language acquisition*, „Babel” t. 36, nr 3
- Mamzer H. (red.), (2008), *Czy kłęska wielokulturowości?*, Poznań
- Mikułowski Pomorski J. (1999), *Komunikacja międzykulturowa*, Kraków
- Moran P. R. (2001), *Teaching Culture: Perspectives in Practice*, Boston
- Nikitorowicz J. (2009), *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa
- Prochot E. (2011), *Nauczanie dwujęzyczne i jego rola w kształtowaniu kompetencji międzykulturowej uczniów na przykładzie Dwujęzycznej Szkoły Podstawowej im W. Kopalińskiego w Bielsku-Białej*, Cieszyn, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. UŚ dr hab. Aliny Szczurek-Boruta, archiwum Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
- Read C., Soberon A. (2009), *Bugs World 1. Książka nauczyciela*, Warszawa
- Sapir E. (1978), *Kultura, język, osobowość*. Wybrane eseje, Warszawa
- Szczepańska-Kozak A. (2010), *Interkulturowa kompetencja komunikacyjna z perspektywy nauczyciela języka angielskiego*, [w:] M. Mackiewicz (red.), *Kompetencja interkulturowa w teorii i praktyce edukacyjnej*, Poznań

- Szczurek-Boruta A. (2009), *Od wielokulturowości do międzykulturowości – od edukacji wielokulturowej do edukacji międzykulturowej*, [w:] D. Rozmus, S. Witkowski (red.), *Regionalizm w szkolnej edukacji. Wielokulturowość Zagłębia Dąbrowskiego, Sosnowiec-Dąbrowa Górnicza-Będzin*
- Szczurek-Boruta A., *Uczenie się i uwrażliwianie kulturowe w bezpośrednim kontakcie z innym człowiekiem – warunki kształtowania się tożsamości i integracji społecznej*, [w:] M. Sobecki, W. Danilewicz (red.), *Zróżnicowanie przestrzeni życia – współczesne wyzwania pedagogiki społecznej*, Białystok (w druku)
- Szczurek-Boruta A. (2001), *Wyznaczniki komunikacji międzykulturowej*, [w:] J. Nikitorowicz, M. Sobecki, D. Misiejuk (red.), *Kultury tradycyjne a kultura globalna*, Białystok
- Uczenie się i uwrażliwianie kulturowe w bezpośrednim kontakcie z innym człowiekiem – warunki kształtowania się tożsamości i integracji społecznej*, [w:] M. Sobecki, W. Danilewicz (red.), *Zróżnicowanie przestrzeni życia – współczesne wyzwania pedagogiki społecznej*, Białystok (w druku)
- Witkowski L. (1990), *W stronę edukacji (dla) pogranicza (pedagogiczne Bachtinalia)*, „Kwartalnik Pedagogiczny” nr 4

Źródła internetowe

- http://www.kopalinski.edu.pl/site/index.php?option=com_content&task=view&id=642&Itemid=149 [30.08.2012]
- Nauczanie dwujęzyczne w Polsce*, www.mobidic.org/doc/BI/SitBilUnt/SitBilUntPL/SitBilUnt-PL-PL.pdf [6.09.2012]

SUMMARY**Teachers and shaping learners' intercultural competence**

Shaping learners' intercultural competence has been slowly paving its way to a due rank in education. Developing intercultural competence results from familiarization with culture, which may take place in a direct or indirect way. What is essential here is the role of the teacher, who functions as a mediator between cultures.

The presented study aims at indicating the growing significance of intercultural aspects of education in Europe - a united multiculturalness bothered by the crisis, as well as presenting (in reference to bilingual teaching) theoretical and practical solutions for intercultural education, providing inspiration for pedagogical practice.

Bilingual teaching, as one of the most innovative forms of foreign language teaching, is a manifestation of practical implementation of the intercultural approach to education and it enhances shaping intercultural competence.

Keywords:

teachers, intercultural competence, bilingual teaching, intercultural education